

A fiatalok büntetés-végrehajtása Németországban

A német jogtudomány már a 20-as évektől megkísérelte egységes joganyagba foglalni az ifjúságvédelmet, valamint a fiatalok büntetőjogát. Ez a törekvés a 60-as évek reformmozgalmai nyomán az 1974-ben megjelent *Fiatalok büntetőjogi törvényében* (Jugendgerichtsgesetz) valósult meg. A büntetőjogi felelősség alsó korhatárát a 14. életévben jelöli meg, a büntetőjogi fiatalkor a 17. életév betöltéséig terjed. A törvény azonban a 18–20 éves fiatal felnőttekre is vonatkozik, ha „*erkölcsi és szellemi fejlettségük még a fiatalok szintjén áll*”, vagy ha „*cselekményük körülményei, indítéka a fiatalokra jellemző vétségre utal*”.

Az 5. §. a fiatalokra vonatkozó büntetőjogi jogkövetkezményeket *nevelőintézkedésekben, fegyelmező eszközökben és a fiatalok büntetésében* határozza meg.

A fiatalok kiszabható igazi büntetés a fiatalok büntetése (Jugendstrafe), amely szabadságelvonással jár, és háromféle változata van.

- A *határozott tartalmú büntetés minimálisan hat hónapban, legfeljebb 5 évben szabható ki*, a 10 évnél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetése esetén a büntetés maximum 10 év lehet (18. §).
- Határozatlan tartalmú büntetés 6 hónap és 4 év között szabható ki*, ha a fiatal bűncselekményében káros hajlamai nyilvánulnak meg. A büntetés tartamának ebben az esetben legalább 2 évnek kell lennie (19. §).
- A *határozott tartamú büntetésre elítélés esetén nevelő hatás céljából*, a fiatal személyiségére, cselekményének körülményeire tekintettel, *lehetőség van a büntetés végrehajtásának felfüggesztésére* (21. §).

A fiatalok büntetését a törvény 92. § (1) bek. értelmében speciális büntetőintézetben kell végrehajtani. Minden tartomány rendelkezik egy vagy több ilyen intézettel. Közülük jó néhány a 70-es években és azt követően épült. Ilyenek például az adelsheimi (Baden-Württembergben, épült 1974-ben), a heinsbergi (Észak-Westfáliában, épült 1978-ban), a hamelni (Alsó-Szászországban, épült 1980-ban) és a plötzenzei (Berlinben, épült 1987-ben) fiatalok intézetei. Dünkeli adatai szerint 1988 júliusában az NSZK területén 21 fiatalok büntetőintézet működött, összesen mintegy 6331 férőhellyel, amelyből 5346 zártintézeti, 985 (15,6 %) nyitott intézeti férőhely volt. Az intézetek többsége 200 és 300 közötti férőhely kapacitású, kiugróan nagy intézetnek számít az adelsheimi 459, a hamelni 538 és a siegburgi intézet 816 férőhellyel.¹

Az NSZK-ban 1987-ben a főhivatású alkalmazottak és a fiatalok elítéltek aránya 1:1,4 volt. A 80-as években — annak ellenére, hogy az elítéltek létszáma csökkent — a személyi állományé gyakorlatilag változatlan maradt. Nem csökkent a mellékfoglalkozásuk létszáma sem, akik főként oktató, gyógyító és lelki-gondozó tevékenységet látnak el.

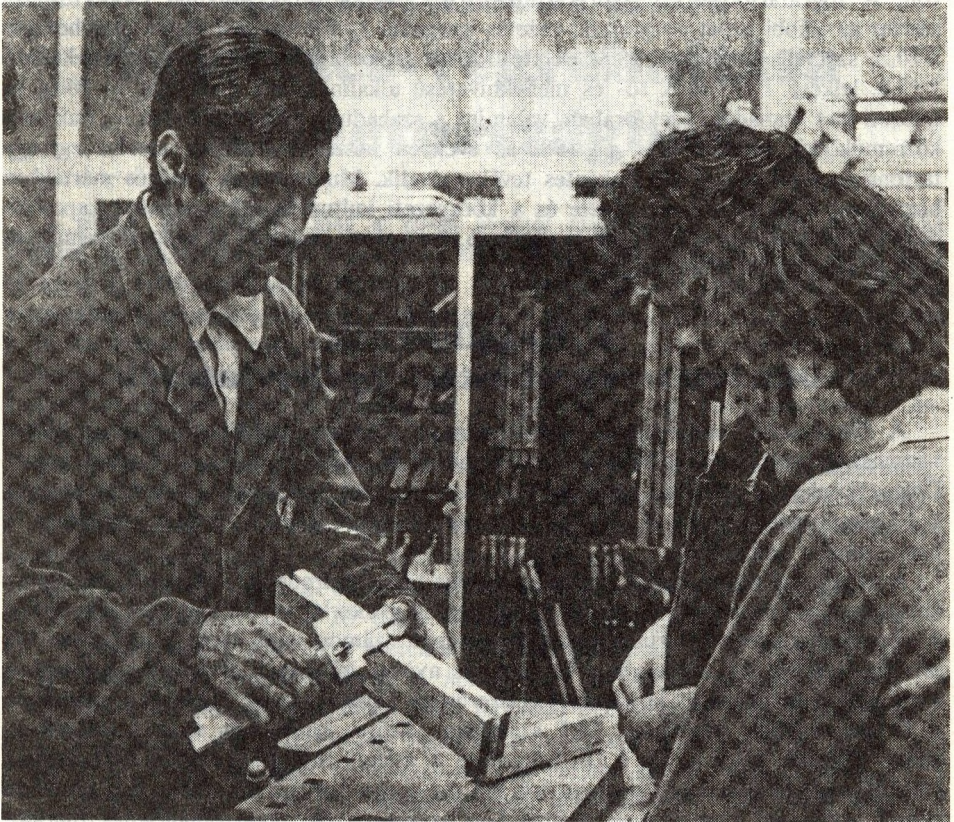
1987-ben a fiatalokorúak intézeteiben a személyi állomány öszslétszáma 3848 fő volt. A fogvatartotti-alkalmazotti arányok az alkalmazottak szakmai csoportosítása szerint az alábbi képet nyújtották: vezetés-igazgatás 1:12,9, orvos 1:267,2, pszichológus 1:70,2, szociális munkás 1:28,8, oktató 1:39,6, biztonsági szolgálat 1:2,1, munkáltató 1:12,8, lelkész 1:157,1. A fő- és mellékhiivatású alkalmazottak munkáját — főleg az intézeti élet szabadidő szektorában, valamint a szabadulás előkészítésében — önkéntes közreműködők segítik. Egy, az 1980-as években készített felmérés szerint egy-egy tartomány területén 50-90 önkéntes tevékenykedik. Munkásságuk jelentős mértékben hozzájárul a fiatalokorúak intézete és a környezeti kulturális infrastruktúra kapcsolódásához, a különböző utógondozó és pártfogó szervezetek, valamint az intézeti személyzet közötti kooperáció elősegítéséhez.

A fiatalokorúak büntetés-végrehajtási gyakorlatáról

A fiatalokorúak büntetésének végrehajtása a törvényi szabályozás keretei között tartományonként, ezeken belül intézményenként is eltérő megoldási formákat mutat. Dolgozatomban e sokszínű végrehajtási gyakorlat főbb vonásainak, valamint néhány, a közelmúltban megnyitott, általuk reformintézetként számon tartott intézetnek a bemutatására vállalkozom.

A bőségesen termő NSZK büntetés-végrehajtási szakirodalom évtizedek óta éberon kritizálja a törvényhozói szándék és a megvalósult gyakorlat között kialakult eltéréseket. A végrehajtás nevelési tartalmának hiányosságait számon tartó szerzők különösen két problémát érintenek. Az egyik a végrehajtás nyitott jellegének csekély érvényesülése, a második a munkáltatás korlátozott célszerűsége. Düinkel szerint 1989 szeptemberében a fiatalokorúaknak mindössze 10,1 százaléka töltötte büntetését nyitott intézetben, annak ellenére, hogy a 91. § (3) bekezdése a nyitott intézeti formát a fiatalokorúak alapvető végrehajtási megoldásaként írja elő. Az okot a legtöbb intézetben még uralkodó túlzott biztonsági szemléletnek, a szükséges szakmai rizikó nem-vállalásának tulajdonítják. A fiatalokorúak munkával foglalkoztatásával kapcsolatos gyakori kifogás, hogy az sem a hatékony szakmai képzés, sem a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítése követelményeinek nem felel meg. A 80-as évek elején készült felmérés szerint a fiatalokorúak intézeteiben a befogadottaknak mindössze 30 százaléka sajátított el szabadulása után is hasznosítható ismereteket az iskolai, illetve a szakmai képzés során.² Számos intézetben azonban nem csupán a szakképzés profilja és mélysége, hanem a megfelelő foglalkoztatási körülmények megteremtése is növekvő gondot okoz. A fiatalokorú elítéltek munkanélkülisége tartományonként 15 százaléktól 40 százalékgig terjedően eltérő arányokat mutat, tény azonban, hogy még az ún. reformintézetekben sem tudnak megfelelő pedagógiai tartalmú munkalehetőséget biztosítani minden elítéltnak.

Az oktatás és a szakképzés hatékony kiterjesztésének és célszerűsége javításának akadályát elsősorban a rövid tartamú (és általában egyre rövidülő) fogva tartásnak tulajdonítják. A megoldást azonban a szakirodalom nem a büntetési tartam növelésével, hanem a rövid tartamhoz igazodó oktatási és szakképzési programok elterjesztésével ajánlja.³

Gyakori kifogás Németországban, hogy nem elég hatékony a fiatalok képzése

Nagyobb elismeréssel fogadja a szerzők többsége a fiatalkorúak intézeti rezsimjét, a fogva tartás életfeltételeit javító humanizációs törekvéseket. Ez elsősorban az elhelyezés, az ellátás, az érintkezés (bánásmód) kulturáltságának a 60-as évekhez mért javulásával van összefüggésben. Elismert az az erőfeszítés is, hogy a legtöbb intézetben törekednek a végrehajtás progresszív jellegének kialakítására. A befogadási időszakban, amely általában négy hétig tart, elvégzik azokat a diagnosztikai vizsgálatokat, amelyek a fiatalkorú képességeinek és egyéni szükségleteinek megfelelő végrehajtási terv elkészítéséhez szükségesek. A befogadási időszakot a fiatalkorúak zárt részlegben töltik. A végrehajtás előrehaladtával beiktatott fokozatos rezsimkönnyítések — a hétféle eltávolozások, szabadságolások — szélesedő alkalmazása a szakemberek szerint a korábbi évtizedekhez képest lényegesen javította az intézetek légkörét, így — többek között — érzékelhetően csökkent az önkárosító cselekmények és általában a fegyelmi vétségek száma.⁴

Ugyanilyen légkörjavító hatású a szabadidő-tevékenység életkori sajátosságokhoz igazodó megszervezése, különösen a sportolási, testedzési lehetőségek kiszélesítése.

Az adelsheimi intézet

Az intézetet Baden-Württemberg tartományban 1974-ben nyitották meg. A 446 fő összbefogadású intézet zárt profilú, kis, 25 fős nyitott részleggel. A tartományi igazságügyi kormányzat az intézet kezelési módszerének középpontjába a fiatalok iskolai és szakmai képzését és az ún. élménypedagógiai programok alkalmazását állította.⁵ Az intézet az iskolai oktatásban és a szakmai képzésben mintegy 300 fiatalkorút tud foglalkoztatni (ebből 93 iskolai és 207 szakmai képzésre alkalmas férőhelyet alakítottak ki). Az iskolai oktatás általános és középiskolai szintű, a szakképzés profilját pedig úgy határozzák meg, hogy mennyi idő áll a képzés rendelkezésére. A hosszabb büntetési tartamú (2 év—3,5 év) fiatalok számára 139 férőhellyel gyáripari (szerszámkészítő, marós, esztergályos, géplakatos, épületlakatos, villanyszerelő) és kézműipari (asztalos, festő- és lakkozó, pék, hentes, szakács) szakképzést nyújtanak, míg a rövid tartamú ítélettel rendelkezők (1—12 hónap) elsősorban mezőgazdasági jellegű szakmai felkészítésben részesülnek. Eredményes kísérletről ad számot Isolde Geissler: a többnyire kihasználatlan intézeti szakiskolai férőhelyeket a környékről jelentkező (nem elítélt) fiatalokkal töltik fel, közöttük néhány fő intézetből szabadulttal, akik kintről bejárva fejezik be szakmai felkészülésüket.

Tartós nehézséget okoz az oktatásban, szakképzésben részt nem vevő fiatalok megfelelő, kreatív munkával történő foglalkoztatása. 70—80 főt többnyire monoton anyagválogatási, csomagolási stb. munkával, mintegy 60 főt az intézet belső fenntartási munkáiban foglalkoztatnak.⁶

A szerzők az adelsheimi intézet kapcsán arra hívják fel a figyelmet, hogy az NSZK-ban itt a legkedvezőbbek a feltételek az elítéltek sportoltatására: a fiataloknak mintegy 70 százaléka, heti 2—12 óra tartamban vesz részt különböző testedző foglalkozásokon. Közülük többen a területi sportegyesületek csapataiban vesznek részt a különböző sportágak osztályozó küzdelmeiben. Az intézet különleges és sikeresnek értékelhető programként szervezi meg a fiatalok számára az olyan megpróbáltatással járó, de ugyanakkor nagy élményt nyújtó eseményeket, mint a többnapos sí-, hegymászó-, kerékpár- és kajaktúrákon, valamint a tengeri mentőszolgálatban való részvétel.

A programok célja az intenzív közösségi élmények átélése, sikerélmény biztosítása a nehézségek, félelmek legyőzése útján, a társas kontaktus javítása. Dünkél megemlíti, hogy az intézet távlati tervei között szerepel — megrázó élmény előidézése céljából — a fiatalok kétéhetes kirándulási programja a lengyelországi Auschwitzba.

Az intézet nyitott részlegében elhelyezett fiatalok lehetőséget kapnak arra, hogy naponta 17 órától éjfélig eltávozzanak a városba. Az itt lakó fiatalok saját kulccsal rendelkeznek és saját ruhájukat viselhetik.

A hamelni fiatalok intézete

1980-ban nyílt meg az akkor Európában legmodernebbnek tartott fiatalok intézete Alsó-Szászországban. Az intézet a tartomány központi, zárt jellegű, mintegy

600 fő befogadású fiatalkorú intézetének épült, nagyságrendjét tekintve az egyik legnagyobb büntetés-végrehajtási egység az NSZK-ban. Az épületegyüttes 12 kisebb részlegre oszlik, egyenként maximálisan 60 férőhellyel. Az önálló részlegek az előzetesen letartóztatottak, az újonnan befogadottak, a szociálterápiás kezelésben, a kábítószerelvonásban, továbbá a különleges gondozásban részesülők elkülönítésére szolgálnak. A 19 hektáros területen külön épületegységben helyezték el a 70 férőhelyes nyitott intézeti részleget. A „normál” végrehajtásra beutaltak egy „piactér”-nek elnevezett tér körül felépített hat pavilonban nyernek elhelyezést 10,5 négyzetméteres egyéni lakóhelyiségekben. A lakóhelyiségeket saját ízlésük szerint díszíthetik, szobájuk kulcsát maguknál tartják. Egy-egy, 7–8 fiatalkorúból álló lakóközösség közösségi helyiséggel, fürdővel és teakonyhával rendelkezik. A fiatalkorúak reggelijüket és vacsorájukat maguk készítik el, miután a szükséges élelmiszereket az intézeti bevásárlóközpontban beszerezték.

A végrehajtás alapvető eszközei az iskolai oktatás, a szakmai képzés, a munkáltatás, ezen belül a munkaterápiás foglalkoztatás. Az intézeti hatásrendszer középpontjában a szakmai képzés áll. A 80-as évek első felében a fiatalkorúaknak mintegy 40 százaléka számára biztosítottak differenciált szakjellegű felkészítést. További 20 százalék részesült iskolai oktatásban.

Az intézet kezelési rendszerében kiemelés érdemel a kábítószerelvonó-, valamint a szociálterapeutika keretében ellátott szexuálterápiás kezelés. A kábítószerelvonó részleg 16 férőhellyel működik, egy pszichológus és egy szociális munkás irányításával. A beutaltak 9 hónapnál hosszabb tartamú ítélettel rendelkező drog-, alkohol- és gyógyszerdependens fiatalkorúak. A kezelés 7 hetes vizsgálati időszakkal kezdődik, ezt egy három hónapos kezelési szakasz követi, amely csoportos és egyéni terápiára épül. Az ezt követő szakaszban kísérletet tesznek a fiatalkorú rövid tartamú eltávozásaiival, az intézetből kijárási lehetővé tételével a külvilággal való kapcsolatteremtésre. A beutalt társadalomba beilleszkedését a kinti gyógyintézményekkel, önszegélyező csoporttal és lakóközösségekkel való kapcsolatfelvétel útján segíti elő az intézet.

Az NSZK szakirodalmában az utóbbi évtizedben a tettes-sértett konfrontációs eljárás irányába forduló érdeklődés a fiatalkorúak büntetés-végrehajtása területén is kísérletekre serkentette a szakembereket. Ezek egyike a hamelni intézet szexuálterápiás programja, amelyet erőszakos nemi bűncselekmények elkövetőin alkalmaznak. Az 1982-ben két pszichológus közreműködésével megindított kísérlet (ún. férfiszerep-seminárium) célja az, hogy a nőekkel szembeni, az elkövetők által tradicionálisan erőszakosnak feltételezett férfiszerep-felfogást megváltoztassa. A sértett a kezelésbe magnetofonfelvételen kapcsolódik be, illetve a kísérletbe bevont pszichológussal együttműködő női önkéntesek (nőmozgalmak tagjai) szimbolizálják a sértettet. Törekvésük az, hogy az elítélteknél elérjék a női szexuális önrendelkezés respektálását.⁹

Annak ellenére, hogy a csaknem 100 millió DM költséggel létrehozott hamelni intézet mind tárgyi, mind pedig személyi feltételeket illetően elismerésre méltó létesítmény, nem mentes a kritikai észrevételektől. Ezek közül a legfőbb kifogás az intézet nagyságát és centrális jellegét érinti. Az intézet nagyságrendje miatt nehezebben védhető ki az elítéltek szubkultúrájának kialakulása, az ebből indukálódó biztonsági és fegyelmezési problémák gyakori előfordulása. Az intézet központi jellege miatt pedig a regionális, a fiatalkorú lakóterületéhez közel eső elhelyezés szenved csorbát, ami pedig a végrehajtás utolsó, nyitott szakaszában okoz fokozott nehézséget.

A rockenbergi intézet

A szakirodalomban ma Európa egyik legmodernebb intézetének tekintett fiatalokúak intézete 1907-ben panoptikus stílusban épült. Az épületegyüttest 1977-ben modernizálták és tették alkalmassá 160 fő 14—18 éves fiatalokú elítélt és 40 fő előzetesen letartóztatott elhelyezésére. Az intézet végrehajtási profilja — egyben nevezetes kísérleti modellje — a lakócsoporthoz tartozó végrehajtási szisztéma. Egy-egy lakócsoporthoz 10 fiatalokút foglal magába, az elítéltek elhelyezése egyszemélyes zárákban (10 nm) történik. A lakócsoporthoz tartozó kísérlet lényege az, hogy megkísérlik a zártintézeti, hagyományosan centralizált belső élet decentralizálását. Az intézet szervezeti hierarchiájának három szintje, mint az intézet vezetése, az elkülönített részlegek vezetése és ezen belül a lakócsoporthoz tartozó belső életét szervező szakemberek szintje közül az intézeti vezetés általános felelősségének megőrzése mellett a döntési felelősség számos kérdésben a lakócsoporthoz került. A fiatalokúak lakócsoporthoz tartozó ügyeiben döntésre jogosult „team” egy szociális munkásból és 5—6 állandó segítő munkatársból áll, akik — a szisztéma alapfelfogásából kiindulva — a fogvatartottak közvetlen közelében dolgozva, őket a legjobban ismerik. A „team” szükség esetén további specialistákat, orvost, pszichológust, pedagógust vagy szakoktatót vonhat be. A „team” döntési kompetenciája kiterjed a fiatalokúak rezsimmegkönnyítéseire, így az eltávolozásnak, szabadságolásnak engedélyezésére, de jogosult enyhébb jellegű fegyelmi büntetések kiszabására is, mint például a 3 napig terjedő szabadidő-foglalkozástól eltiltásra. A lakócsoporthoz tartozó tevékenységének szervezeti-technikai koordinálását, valamint törvényességi kontrollját a középszintű vezetők, a részlegvezetők látják el. Hatáskörük már nem terjed ki a lakócsoporthoz tartozó „team” nevelőmunkájának tartalmi ellenőrzésére.

A rockenbergi intézet e döntési decentralizációs kísérletével jelentős lépést tett annak érdekében, hogy a törvényi előírások keretein belül növekedjék az intézet személyi állományának felelőssége a végzett munkáért és az általa hozott döntésekért.

Az intézet vezetése egyébként az 1977-es felújítás óta jelentős erőfeszítéseket tett a nevelési, képzési és sportprogramok kiszélesítése érdekében. Az alapvetően életkori szempontok szerint csoportosított elítéltek tevékenységének előterében az iskolai oktatás áll, amely 1977-ben a fiatalokúak 43 százalékát érintette, míg az elítéltek további 26 százaléka részesült különböző szintű szakmai képzésben.

A lakócsoporthoz tartozó nevelői légkört javítja, hogy az alkalmazottak nem hordanak egyenruhát és a tradicionális szembenállás és feszültség a fogvatartottak és a fogvatartók között jórészt teljesen eltűnt. A fiatalokúak is saját ruhájukat hordják, csupán a munkahelyen látják el őket intézeti munkaruhával.¹⁰

Nyitott intézet Göttingen-Leidebergben

1982 augusztusában nyitották meg Alsó-Szászországban a 156 férőhelyes önálló, nyitott profilú büntetőintézetet, amely korábban fiatalokúak nevelőintézeteként működött. A biztonsági felszerelések nélküli és minimálisan őrzött intézet azoknak az elsőbűntényes fiatalokúaknak a befogadására szolgál, akiket 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetésre, főképpen gondatlanul elkövetett, illetve közlekedési jellegű bűncselekményeik miatt ítélték el.

Az intézet építészeti adottságai lehetővé teszik a különböző funkciójú egységek egymástól elkülönített működését. A befogadórészleg 5 kis épületben, egyenként 5 egyszemélyes lakoszobából áll. A befogadási és megismerési szakaszt követően kerül a fiatalok a megfelelő végrehajtási részlegbe, amelyből hármat alakítottak ki: a rövid ítéleti idővel rendelkezők részlegét (40 férőhely), a naponként kijárók (20 férőhely), továbbá az iskolai és szakmai képzésben részesülők részlegét (60 férőhely).

Az intézet személyi állományának többsége a korábbi nevelőintézetből itt maradt, jól kvalifikált szakemberekből tevődik össze, akik az iskolai és szakmai képzésen és gazdag szabadidő-programok szervezésén túl szakszerű szociálpedagógiai, pszichológiai, pszichiátriai szolgáltatásokat is nyújtanak a fiatalok számára. Az intézet nyitott jellegét leginkább az hangsúlyozza ki, hogy szoros kapcsolatot alakított ki a város és a környék számos intézményével és a lakóközösséggel (ún. export-import modell). A közeli iskolák, tanműhelyek, munka- és közművelődési helyek kínálnak a kijáró fiataloknak, míg a viszonyosság alapján az intézet a saját tornacsarnokát, uszodáját és kultúrtermét bocsátja a környéki intézmények, a lakosság rendelkezésére.

Droghatéria a fiatalok büntetés-végrehajtásában

A növekvő kábítószerfogyasztás már a 70-es évek elejétől arra szorított néhány intézetet, hogy létrehozza speciális részlegeit, amelyekben megkísérli a kábítószerfogyasztó fiatalokkal való módszeres rehabilitációs tevékenységet. Ezen intézetek közül ma már jelentős tapasztalatokat gyűjtöttek és kedvező eredményeket mutatnak fel a Berlin melletti plötzenseei, a grailsheimi, a hamelni és az ebrachi intézetek szociálterápiai részlegei. Egy 1981-ben kidolgozott koncepció alapján a kezelés nem elsősorban pszichológiai, pszichiátriai, hanem sokkal inkább pedagógiai jellegű és a fogvatartottak egyéni gondozásán túl a hangsúlyt a közösségi munkára, a sport- és egyéb szabadidő-tevékenység széleskörű alkalmazására és a munkaterápiás foglalkoztatásra helyezik. A kábítószer-terápiás csoportokba a beutalás történhet a fiatalok akaratára ellenére is.

A német szakirodalomban uralkodó nézet szerint az olyan homogén terápiai jellegű intézetek létrehozása, ahol csak a kábítószeresek kezelése történik, több hátránnyal, mint előnnyel jár. Hátránya mindenképpen a beutalt stigmatizálódása és egy specifikus szubkultúra létrejöttének veszélye. Azt is megállapították, hogy súlyosabb esetek kezelésére a büntetés-végrehajtási intézetek alkalmatlanok. Ezekben az esetekben a kábítószerellenes tanácsadó szolgálatokkal együttműködve a fiatalokat a megfelelő külső gyógyító intézetekbe kell átszállítani.

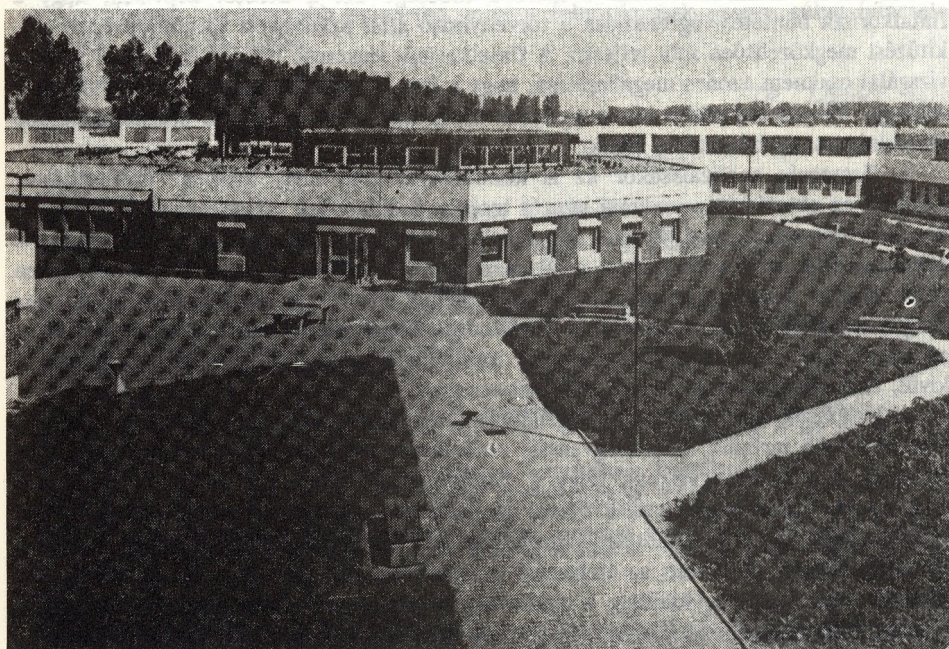
Az elzárás-büntetés végrehajtása

Az elzárás-büntetésnek, mint az NSZK szankciórendszerében tradicionálisan alkalmazott rövid tartamú, „sokk-büntetésnek” célja a 90. § (1) bekezdése szerint az, hogy a fiatalok felelősségérzetét felébressze és a büntetés nyomatékosan tudatosítsa nála, hogy a törvénysértések következményeit vállalnia kell.

TANULMÁNY

Németországban a fél évszázaddal ezelőtt létrehozott rövid tartamú elzárás-büntetés létjogosultságát mindvégig élénk vita kísérte a szakirodalomban. A vita a 70-es évek közepéig azoknak a nézeteknek a javára dőlt el, amelyek szerint az elzárás-büntetés fenntartására szükség van, mintegy átmeneti megoldásként az ambuláns és a stacionárius büntetőjogi jogkövetkezmények között, nem kevésbé az egyre inkább ultima ratioként kezelt szabadságvesztés-büntetés alternatívájaként. Az elzárás-büntetés végrehajtásáról 1976-ban kibocsátott, jelenleg is hatályos szövetségi szintű szabályozás — az Elzárás-végrehajtási Szabályzat — azonban a korábbi (1966-os) szabályzathoz képest tartalmi fordulatot hozott: az elzárás egyoldalúan represszív, sokkhatást kiváltó jellegét szociálpedagógiai, segítő-nevelő tartalommal váltotta fel. Ez azt jelenti, hogy a szabályzat előírja a végrehajtás személyi állományának megfelelő felkészültségét, szociálpedagógusok, pszichológusok, szakképzett oktatók bevonását (3. §), továbbá azt, hogy az elzárás rövid tartama ellenére a fiatalok részére lehetőség szerint oktatást, szakmai képzést kell nyújtani. Végül konkrét utógondozói tevékenységet ír elő, amit a szakmelyzetnek a különböző ifjúsági és segélyszervezetek útján kötelessége elősegítenie (11–18. §).

A fiatalok elzárás-büntetésének végrehajtásáról a tartományi igazságügyi kormányzatok gondoskodnak a területükön létrehozott elzárás-végrehajtási intézetekben, illetve az erre a célra kijelölt helyiségekben. A szabályzat kiemeli, hogy az elzárást a fiatalok büntető- és előzetes letartóztatást ellátó intézeteitől elkülönítve kell

Nyitott intézet — madártávlatból

végrehajtani (1. § /2/ bek), ezen túl azt is meghatározza, hogy a speciális elzárás-végrehajtási intézet befogadóképessége 10 főtől maximum 60 főig terjedhet (4. §).

Az NSZK-ban 1988-ban 36 elzárás-végrehajtási intézet működött, mintegy 1047 férőhellyel, ezenkívül a rövid tartamú (hétvégi) elzárások végrehajtásáról a bíróságok mellett létrehozott elzárási helyiségekben (Freizeitarrestraum) biztosított férőhelyek száma 683 volt, összesen tehát 1730 férőhellyel rendelkeztek szövetségi szinten.

A szakirodalom éles bírálatát váltotta ki az, hogy az 1976 óta deklarált szociálpedagógiai orientáció ellenére sem sikerült az utóbbi 10 évben a végrehajtás tárgyi és személyi feltételeit javítani, így például a megfelelő szakszemélyzetet bevonni. Ezért az elzárás-büntetés a gyakorlatban nem vesztette el sivár, represszív jellegét, de számos ellenvetés hangzott el az elzárás rövid tartama és nevelési célkitűzése közötti ellentmondás miatt is.

A fentiek nyomán egyre gyakrabban lehetők fel olyan vélemények, amelyek az elzárás-büntetés teljes megszüntetését kezdeményezik és javasolják, hogy a rövid tartamú, többnyire hatástalan fegyelmező eszközt az ennél hosszabb tartamú, de kedvezőbb feltételek mellett alkalmazható fiatakorúak büntetése tege nélkülözhetővé.

Javaslatok a fiatakorúak büntetés-végrehajtási reformjára

Az NSZK szakirodalomban a szerzők többsége azt a nézetet képviseli, hogy a fiatakorúak büntetés-végrehajtása a törvényhozó által szándékolt speciálpreventív célkitűzést megközelítően sem teljesíti. A fiatakorúak visszaeső bűnözését elemző számos vizsgálat csaknem azonos megállapítása, hogy a fiatakorúak intézeteiből szabadultaknak mintegy 70—80 százaléka követ el újabb bűncselekményt és kb. 50 százalékat újabb szabadságvesztés-büntetésre ítélik.¹¹

A visszaesés analízisakor az is kimutatható volt, hogy azok az erőfeszítések, amelyek az oktatás és a szakmai képzés terén a fiatakorúak társadalomba integrálását kívánták elősegíteni, nem jártak a szándékolt eredménnyel. Éppen ezért nem tekinthetők célravezetőnek azok a törekvések, amelyek a képzés befejezésére irányulnak az intézetben belül. Sokkal inkább ajánlott az intézetben belüli rövid tartamú kezelési-, gondozási programok kínálatának szélesítése, a fiatakorúak készségének, érdeklődésének felkeltése az oktatásban, képzésben való részvétel iránt, ennek feltételeit azonban az intézetben kívül, szabadulásuk után kell biztosítani.

A kutatások nem nyújtanak használható támpontot arra nézve, hogy a hosszabb vagy rövidebb tartamú szabadságvesztés rendelkezik-e kedvezőbb speciálpreventív mutatókkal. Kimutatható viszont, hogy a fiatakorúakkal szembeni ambuláns szankciók alkalmazása kisebb visszaesési kvótával jár, mint a szabadságelvonással járó büntetés. Ezért és nem kevésbé a büntetés-végrehajtás jelentős költségkihatásai miatt az NSZK kriminálpolitikai törekvése az ítélkezési gyakorlatnak az ambuláns intézkedések felé történő orientálása, egyidejűleg a szabadságelvonással járó büntetések további csökkentése. Végeredményben a szabadságelvonás-büntetést zárt intézeti végrehajtással csak a különösen súlyos bűncselekmények elkövetőivel szemben tartják célszerűnek.

A fentiekben érintett problémák miatt a 80-as évek közepétől sürgetővé vált a fiatalok büntetés-végrehajtásának törvényi reformja. A reform, mint annak főbb törekvéseit Dünkel összefoglalóan kifejti, nem érintené a végrehajtás nevelési tartalmát, de kiterjedne a végrehajtás szervezeti struktúrájára — különösen a döntési hatáskörök decentralizálására —, az intézetek nagyságrendjének újragondolására (maximálisan 200 főt befogadó intézetet tekintenek ideálisnak). A reformot előkészítő szakirodalom a lakócsopotos végrehajtási formát tekinti a legcélravezetőbbnek, ezenkívül szélesíteni ajánlják a végrehajtás nyitottságát (kijárással, szabadsággal, nyitott részlegekkel), a rövid időtartamú intenzív kezelési, képzési programok alkalmazását, a fiatalok díjazási feltételeinek javítását.

Az eddig kidolgozott törvényjavaslatok¹² egyik hiányossága, hogy azok a fiatalok elítéltek jogi helyzetét nem érintették, így fennáll annak a veszélye, hogy e terület újraszabályozására nem kerül sor. Ez azért is fontos teendő lenne, mert a fiatalok elítéltek büntetés-végrehajtási jogi helyzete, ezen belül panaszjoga, illetve jogorvoslati lehetőségei kevésbé kidolgozottak, mint a felnőtt elítélteké.

A fiatalok büntetés-végrehajtásának reformja természetesen a büntetőjog reformjával együtt vihető végbe. Dünkel kifejti, hogy a nevelési eszme feladása helyett — mint ahogy az az irodalomban helyenként felbukkan — annak aktualizálására van szükség. A nevelési gondolatnak így mindenekelőtt kriminálpolitikai elvként kell jelen lennie a szabadságelvonással járó szankciók végrehajtásában. A büntetőjogi reform másik fontos követelménye pedig annak az elvnek betartása lenne, hogy a fiatalok ne kerüljenek hátrányosabb helyzetbe, mint a felnőttkorúak azonos súlyú bűncselekmények elkövetése esetén.

Dr. Lőrincz József

Felhasznált irodalom

1. Dünkel, F.: Freiheitsentzug für junge Rechtsbrecher. Bonn, 1990. 143—144. oldal
2. Kaiser, G.: Gesellschaft, Jugend und Recht. Weinheim, Basel, 1977. Stenger, H.: Berufliche Sozialisation der Biographie straffälliger Jugendlicher. Göttingen, 1984.
3. Matzke, M.: Der Leistungsbereich bei Jugendstrafgefangenen. Berlin, 1982.
4. Grosch, O.: Disciplinary Measures in Juvenile Prisons. In: Kaiser, G. Geissler, I. (Hrsg.): Crime and Criminal Justice. Freiburg, 1988. 304. oldal.
5. Justizministerium, Baden-Württemberg 1974.
6. Geissler, I.: Ausbildung und Arbeit im Jugendstrafvollzug. Freiburg, 1991. 94—97. oldal.
7. Kürten, D., Nickolai, W. (Hrsg.) Chancen einer Sportpädagogik im Jugendstrafvollzug. Adelsheim, 1987.
8. Bulczak, G.: Jugendanstalten. In: Schwind, H.-D., Blau, G. (Hrsg.) Strafvollzug in der Praxis. 2. Aufl. Berlin-New York 1987. 96—106. oldal.
9. Tügel, H., Heilemann M. (Hrsg.): Frauen verändern Vergewaltiger. Frankfurt/M., 1987.
10. Fleck, I., Müller N., Rockenberg: Struktur einer Jugendstrafanstalt (Zeitschrift für Strafvollzug...)
11. Heinz W.: Jugendstrafrechtsreform durch die Praxis — eine Bestandaufnahme Bonn, 1989.
12. Az NSZK-ban három törvényjavaslat látott napvilágot a tárgyalási kérdéskörben: 1984-ben a szövetségi igazságügyi minisztériumtól, 1985-ben az ún. Baumann javaslat és 1987-ben a büntetőintézetek vezetői részéről.

**A fiatalok elítéltek magyarországi helyzetével
a következő számban foglalkozunk.**